

Megemlékezés

THOMAS A. SEBEOK

Budapest, 1920. november 9. –
Bloomington (Indiana/USA) 2001.
december 21.

Elhunyt a modern szemiotika magyar megteremtője.

A modern jeltudomány (szemiotika) az 1960-as évek végére szerveződött önálló tudománnyá. 1962. május 17. és 19. között szervezte Bloomingtonban Sebök professzor azt a konferenciát, amelynek zárónapján a régi/új elnevezést: *semiotics* mintegy elfogadták. Sebök kezdte 1964-ben, *Approaches to Semiotics* címmel egy későbbi könyvsorozat megjelentetését. Amikor 1969-ben megalakult a ma is működő nemzetközi szemiotikai társaság (IASS), ennek nemcsak a vezetőségében foglalt helyet, hanem ő lett az új tudományág reprezentatív folyóiratának (*Semiotica*) főszerkesztője is. E tiszteet haláláig betöltötte, több mint 130 kötetben (!) jelent meg itt mindaz, ami új, fontos volt a nemzetközi szemiotika számára. Számtalan tudománytörténeti áttekintés, konferencia, kiadványsorozat kezdeményezője, szerkesztője, támogatója volt. Ezek száma nem is százal, inkább százakkal mérhető. Többek között ő kezdeményezte az első (és mindmáig messze legjobb) nemzetközi szemiotikai lexikont: *Encyclopedic Dictionary of Semiotics* (először 1986, azóta új kiadásokban is).

Rendkívül termékeny szerző volt, sok száz kiváló, olykor könyv-méretű tanulmányt írt, ezek később gyűjteményes kötetekben láttak napvilágot, nemcsak angolul, hanem

németül, olaszul, franciául és még sok más nyelven is. Műveinek (nem teljes és nem is pontos) jegyzéke, amely voltaképpen 1994-gyel zárul, ezernél jóval több publikációját jegyzi.

Biológusnak készült, ám a chicagói egyetemen már az általános nyelvtudomány érdekelte. A második világháború végén finnugrista volt, majd alkalmazott nyelvészeti érdeklődése dominált. Ekkor már kiváló ismerője volt a strukturalista nyelvtudománynak, a pszicholingvisztikának és viselkedéstudománynak is. Már 1943-tól a bloomingtoni egyetemen dolgozott, előbb mint finnugrista és általános nyelvész (ám a folklorisztikai és néprajzi intézeteknek is professzoraként), később egyre inkább az általa létrehozott szemiotikai intézet vezetőjeként. Hivatalosan 1991-ben hagyta abba a tanítást, ám nemzetközi konferenciákon, szemiotikai egyetemeken továbbra is tevékenykedett.

Noha igen fiatalon hagyta el Magyarországot (előbb Angliába ment tanulni, majd 1937-től az Egyesült Államokban élt), soha sem szakadtak meg itteni kapcsolatai. Velünk természetesen mindig magyarul beszélt, előadásait is így tartotta (ezek rögtönzésnek hatottak, ám igazán gondosan, mondatról-mondatra végig voltak komponálva), ám arra nem lehetett rávenni a kiváló angol stílisztát, hogy magyarul írjon tudományos dolgozatokat. A II. világháború után, még mint csere-misz-kutató, Budapestre jött, ahol Beke Ödön könyvtárát és feljegyzéseit tanulmányozta. 1956 őszén Bécsben volt, a magyar menekülők Amerikába juttatását segítő bizottságban dolgozott. Ezért is csodálom bátorságát, hogy már az 1960-as évek elejé-

től rendszeresen járt itthon, konferenciákon adott elő, rendezvényeken vett részt. Megjelentek publikációi is. E téren mégis szégyenkezhetünk: legalább háromszor állítottam össze magyar nyelven kiadandó tanulmánygyűjteményének anyagát, ám könyv ebből sosem lett; gondolom, mások hanyagsága következtében. Csak 1983-ban *A művészet előzményei* című, voltaképpen az állatok „művészkedéséről” szóló kismonográfiája, és 1990-ben, a feleségével együtt írott „dektív-módszer szemiotika” kiskönyve: *Ismeri a módszeremet? Avagy a mesterdektív logikája* olvasható nálunk is. Ezenkívül persze tucatnyi tanulmány – ...? *szemiotika* címszavaként is. Most már viszont aligha odázható el tekintélyes tanulmányainak megjelentetése magyarul is.

Szerencsére egyéb elismerést tőlünk is megkapott. 1990-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem avatta díszdoktorává, 1993-ban pedig a Magyar Tudományos Akadémia választotta tiszteletbeli tagjává, éppen szemiotikai munkásságára hivatkozva. Akkor nem tudta, később azonban észrevette, hogy ki készítette mindkét ajánlást. Vékás Lajos meghívására többször is volt a *Collegium Budapest* vendége. Ekkor már olyan volt a számítógépes felszereltség, hogy innen is tudott otthoni munkáin dolgozni. Persze, azért konzultációk sorára is jutott ideje. Egyetemünkön főként az általános nyelvészet iránt érdeklődők hallgathatták. Legutóbb gyermekkori barátja, Szabolcsi Miklós akkori egyetemi szobájában tartotta ezeket. Egyéb-ként mi voltunk az elsők, akik díszdoktorrá avattuk, Akadémiánk az első, amely tagjává emelte. A hasonló nemzetközi elismerések később érkeztek.

Sokoldalú ember volt: egyik első kezdeményezője a számítógépek filológiai felhasználásának. Biztatására újult meg az uralisztika. Ő volt az, aki közzétette a strukturális folklorisztika klasszikus műveit. Az állatok „nyelve”, a nem-beszéd jellegű nyelvek kér-

dései évtizedekig érdekelték. Peirce és Morris jeleméletét kevesen ismerték nála jobban. Az evolúciós biológia és az információelmélet témáiból naprakész ismeretei voltak. Nagy (angol és klasszikus) irodalmi műveltsége volt, a művelődéstörténetből főként a kuriózumokat kedvelte. Szerette a jól hallgatható, tematikus zenét. Hihetetlen érzéke volt zseniális emberek felfedezéséhez. Noha igazán minden fontos szakmabelivel volt kapcsolata, igazán közeli barátságba csak kevesekkel jutott. Charles Morris és Jacques Maritain tanárai voltak. Roman Jakobson már barátja is lett. Ide sorolhatjuk Claude Lévi-Strausst, Lotz Jánost, Jurij Lotmant, Umberto Eco-t és a finn zenetudóst, Eero Tarastit.

A mi, itthoni szemiotikánk elválaszthatatlan személyétől. Negyven éven át pártolt, biztatott bennünket. Közölte írásainkat, a nemzetközi szemiotikai életben fontos pozíciókba juttatott. Soha sem tagadta, hogy ő magyar tudós, közülünk százakon ott segített a tudományos életben, ahol tudott. Az általa irányított munkákban mindig megfelelő helyen szerepel a magyar tudományosság (nemcsak a szemiotika). Fantasztikus adatokat ismert, a hazai madárhang-kutatóktól a lóidomítás nálunk teljesen ismeretlen szerzőiig. Ittjártakor nem sok nosztalgiával emlegette gyermekkorát, viszont az aktuális tudományos eredményekről sok mindent tudott. Jellemző volt, amikor mindent latba vetett azért, hogy Csíkszentmihályi Mihály (akit ő csak szakemberként ismert) tagja legyen Akadémiánknak. Biológusaink közül többeket igazán nagyra tartott. (Gondolom, ezt észre is vették.) Nemzetközi fórumokon magam is sokszor voltam tanúja, amikor evidenciaként hivatkozott eredményeikre, úgy-hogy mindenki „szégyellhette magát”, aki nem tudta ugyanezt.

Voltaképpen sokan és sokban adósai maradtunk. Magam csak azt említem itt (pedig többet is idézhetnék), hogy ő kérte, írjunk különszámnyi áttekintést a *Semiotica* szá-

mára a budapesti május elseje-kutatásról. A két veszprémi majom, Böbe és Misi rajzainak bemutatását is ő ígérte meg, noha tudta: a színes képek sokba kerülnek. A hét főbűn szemiotikájáról készült áttekintésből sem miatta maradt ki a magyar cikk. (Mások nyilván más adósságaikra emlékeznének.)

Azért néha jól vizsgáztunk. Sebeok 70. születésnapjának ünnepségeit itt, Budapesten kezdtük, ennek anyaga meg is jelent *Symbolicity* címmel (1993). A Magyar Szemiotikai Társaság alakuló közgyűlését úgy szerveztük, hogy azon részt vehessen. És noha késve jutott be a Ferihegyi-repülőtérrel; ott volt. Ő volt a mi első tiszteleti tagunk.

Haláláig töretlenül dolgozott. Racionális ember volt (Szentágothai Jánossal együtt tagja a „szkeptikusok” nemzetközi társaságának), őszintén beszélt biológiai és egészségügyi problémákról. A maga bajairól ritkán, noha ezeket sem tagadta. Ezért volt meglepő, hihetetlen, amikor 2000-ben bejelentette, hogy többé nem utazik tengerentúli rendezvényre. Igazában én sem hittem, hiszen

négyszemközt azt is hozzátette, amikor kéreltük: „talán Magyarország nincs is a tengeren túl”. Sajnos ez a visszatérés már nem következett be. Ősszel már tudta, hogy rövidebb utakra sem lesz ereje. Csendben, otthon hunyt el, csendben temették. A világ vezető újságaiban megjelent ez a hír, nálunk (éppen a karácsonyi hírdömping-hírszűnet miatt) egy helyen, pár szóval. A nemzetközi megemlékezések most zajlanak, hiszen világszerte ismerték. A maga kutatási területein, márpedig ilyen sok volt, mondjuk Róheim Géza vagy Lukács György mellett ő volt a világszerte legismertebb magyar társadalomtudós.

Most nem volt alkalmunk arra, hogy munkásságát méltassuk, akár csak kiemeljük a magyar vonatkozásokat. Ezekre akkor kell visszatérni, amikor külön üléseken emlékezünk e nagy-nagy tudósról, aki egész élete során a miénk is volt.

Voigt Vilmos

Voigt Vilmos, a néprajztud. doktora,
tszv. egy. tanár (ELTE Folklore Tanszék)

